

Szabadságra várva Vida Gábor:
Nem szabad és nem királyi
Magvető, Bp., 2007.

„Jobb, ha a mesélő modoros, mintha modortalan volna.” A szövegből kiragadott mondat mottója, s talán magyarázata is lehetne Vida Gábor új könyvének, a *Nem szabad és nem királyi* című novelláskötetnek. Vida Gábor erdélyi író, a Látó című irodalmi folyóirat prózaszerkesztője – nevét a magyarországi olvasók talán a 2007-es *Körkép*, illetve *Az év novellái* válogatásából ismerhetik. A mostanival együtt eddig négy kötetet adott közre, közöttük a *Fakusz három magányossága* című, három kisregényt tartalmazó gyűjteményt is, ami 2005-ben a Magvető Kiadó gondozásában jelent meg. Vida esetében nehéz lenne markáns egyéni hangról vagy karakterjegyekről beszélni – inkább jellemző rá a kísérletezés, a stílusok közötti állandó átmenet, játék: néhol Bodor Ádám tömörségével ír, másutt pedig anekdotázva, mitizálva, mint Mikszáth és Krúdy. Szereti és sokszor alkalmazza a manierista cicomát, s az oldalnyi hosszúságú, áradó, de a keresetlen(nek szánt) rusztikus sorokat is, minden esetben érezhető azonban a novellák konstruáltsága, néha már túlzott megmunkáltsága: úgy tűnhet, a szöveggel folytatott munka közben Vida elfelejti a közönséget, s már nem is közöl, csak komponál, mozgásban tartva az életre hívott történetet. Adott a cselekmény s az ironikus, szándékoltan tudálékos narratíva, mint cirádás keret – a működtetés feladata viszont az olvasóra hárul.

Az immanens, öntörvényű alkotásmódra utal már a könyv címe is: *Nem szabad és nem királyi*. A novellákban állandó jelzőként, vissza-visszatérő cím inkább hat zárt szentenciának, mint hívószónak – a dupla tagadás már magában ellenkezésre (rosszabb esetben pedig a könyv mellőzésére) késztet, ahogy a meglehetősen igénytelen borítótér is. A középkorban városoknak adományozott „szabad és királyi” rang inverz használata játékos és fenyegető gesztus: gunyoros fricska, ugyanakkor megelőlegezi az írásokat átható szerzői akarat befolyását. Vida Gábor ugyanis autoriter, a szöveget kontrolláló író, aki – résztvevőként vagy az eseményeket átlátó és prezentáló városi krónikás szerepében – mindvégig jelen van az elbeszélésekben. Világa ezért sem szabad, hiszen nincs autonóm, szerzőn kívüli léte. Bizonyos történetek – mint a jól tervezett motor – pöccre indulnak, és jóformán maguktól futnak tovább; tempójuk biztos és kiegyensúlyozott, s az olvasó bátran hagyatkozik rá, viteti magát nézelődve, egy események, sorsok között robbogó gép utasaként. A *Nem szabad és nem királyi* novellái ezzel szemben folyamatos munkát igényelnek, a szé-

pen feldíszített történetváz pedig sokszor nagyon súlyos, magával húzza a cselekményt is. Nehezíti a befogadást, hogy Vida keveset bíz az idegen képzeletre; jelzi, mikor kell gyanakodni, előre- vagy visszagondolni, s bár olykor szeret titokzatoskodni, megoldásai túl kézenfekvőek, vagy hamar érdektelenné válnak az agyoncicomázott, kimódolt stílus miatt. Sokszor már a novella indítása is fárasztóan körülményes – mint például az *Ereklye* esetében, ahol egy rejtélyes, fluoreszkáló lepel körül bonyolódnak a kisvárosi legenda szálai. „Volt egy kis hamiság a dologban, mondhatná bárki, és igaza volna, hiszen miféle állapot az, hogy hirtelen mindenki, legalábbis elég sokan tudni vélik azt, amit Ritók, a részeges kőműves gyenge pillanatában meggyónt a plébános úrnak, aki már szintén nincs az élők sorában.” – kezdődik lassan az elbeszélés, a figyelem pedig csakhamar elsikkad a mellékszálak, körülményes sejtetések között. Visszatérő jelenség a Vida-szövegekben: az író, aki a nem-tudás, a titok állapotát szeretné visszaállítani egy túl sokat tudó világban, a modorosság csapdájába esik – a küldetésből eszköz, vagy ami még rosszabb, póz lesz. Kevés az olyan pillanat, amikor a misztikum, tempós józan mesélőkedv és a visszafogott szerzői intenció egy írásban találkozik – a *Pásztorok királya* azonban példa lehet erre, mint a kötet talán legsikerültebb, legharmonikusabb novellája. A történet szerint a Kelemen-havasokban emberemlékezet óta minden nyáron megválasztják a pásztorok királyát, aki a következő egy évig viseli a szimbolikus rangot – ezt a tradíciót zavarja meg egy vadászni szerető párttitkár felbukkanása, aki erővel kisajátítaná a pásztorok és védőszentjük, Szent Illés földjét. Az elnyomás és a hit egyének feletti küzdelmét Vida itt tényszerűen, személytelenül kíséri végig, s hagyja a különben mikszáthi jegyeket viselő anekdotát lépésről lépésre, magától kibomlani.

Pozitivistá szemléletmód szerint Vida Gábor novelláskötetét tematikailag három nagyobb egységre lehet bontani – vallási, realista és mágikus-historikus vonulatra –, s a besorolást erősíti a szövegek sorrendisége is. A *Nem szabad és nem királyi*ban jelentős szerepet kapnak a bibliai parafrázisok, variációk vagy vallásos témájú elbeszélések – ezek azonban éppen túlbeszéltségük miatt nem hordoznak átütő erőt. A *Kelj fel, és járj!* egy vadász rokkant fiának életét és csodálatos gyógyulását mutatja be. Az erdei renegátok életét felidéző szöveg a maga szándékoltan egyszerű módján is patetikus, több helyütt hiteltelen: a főhős például tanulatlan erdei ember – még Jézusról sem hallott – de szeretőjét dús keblűnek nevezi a természetesnek ható bögyös vagy csöcsös helyett. Másutt arról értekezik apjával, hogy az állatok ugyan öregszenek, de az idő csak az

emberek szívében múlik – közvetlenül azután, hogy az öreg dühében halálosan megfenyegette; egy ilyen társalgás még a színpadon is erőltetettnek tűnne, nemhogy a vadonban, egy menedékház nyikorgó deszkafalai között. Az elbeszélés igazi üzenete – miszerint a jóvá vagy gonosszá váláshoz is áldozathozatal kell – elsikkad a történet pátoszossága és botlásai mellett. A kisvárosi félkegyelmű, Kappan Sanyi üdvözléséről szóló *Jézus-film* szándékoltan átlátható, repetitív felépítése nem is hagy kétséget afelől, hogy a három burnuszos férfi – értsd, három királyok – eljön Sanyiért egy szeles éjszakán. A *Mielőtt a kakas* triptichonja Péter árulását idézi fel – a lazán kapcsolódó történetekben három különböző Péter-alak küzd az ugyanazon fiktív diktatúra elnyomása ellen, s aztán rendre elbukik a félelem elviselhetlenné növekedő terhe alatt. Az elbeszélés reális, ám a végletekig leegyszerűsített, s ebből eredően időtlen: a diktátort Tábornoknak, az ellenállást Felszabadító frontnak nevezik, s a helyszín nincs megnevezve – lehet egy dél-amerikai állam, de a rendszerváltás előtti Románia is. Adott, tehát nem szorul magyarázatra az elnyomás ténye és ugyanígy a szabadulás vágya sem – e két erő, eszme között őrlődnek Vida jócskán idealizált hősei. A tét minden esetben más és más – nő, becület vagy pusztán a nyugalom vágya – ám a megalkuvás ténye, tudata egyformán mardossa az embert, legyen író, vagy kiábrándult gerillavezér. A novellafüzér bibliai áthallásai szinte már kínosan erősek, eleve kizárják a továbbgondolás lehetőségét: a felszabadítósdit játszó, valójában beijedt egyetemista, Péter például Mária Magdolnával kezd viszonyt, és éppen kakaskukorékoláskor hívja fel telefonon – ennél direkter már csak az lenne, ha Júdás is átsasszézna a színen, harminc ezüstjét tábornoki érdemrendként villogtatva.

Természetesebbek, hihetőbbek is az erdélyi hangulatú, a Bodor Ádám és Tamási Áron stílusát is megidéző elbeszélések. A *Navigare necesse* nem csak hangulatában, de témájában is emlékeztet Bodor egyik írására – talán az *Eufrátesz Babilonnál* című kötetben szerepelt az a történet, amiben két barát vetélkedik némán egy nő és egy csónak felett, míg a nő végül eltűnik a színről. Vida esetében már fokozódik a tét, mivel itt egy vitorlásért, és egy vidéki kocsmában unatkozó femme fatale-ért kell megküzdenie a főhősnek – legjobb barátjával, és az

ördögi vigyorú Sárgával, a nő birtoklásáért. A töredékes, ez esetben a fantáziának is helyet hagyó narráció, s a balladás hangvétel egészen a novella végéig megtart valamiféle feszültséget, a befejezés azonban zavaróan líraivá válik; a zárlatba ráadásul egy jókora logikai hiba került: többen is hallják az egyik szereplő tóbeli fuldoklását, haláltusáját, de a segélykiáltást már nem, mert az eset „túl messze történt.” Kerek, komótos felvezetésű történet a *Beavatás* – egy újabb háromszög és egy hegyi túra története, kevés szóval, férfibarátsággal, és a kapcsolatot újfent próbára tevő, hisztérikus nővel. Vida nagyon érzékletesen, pontosan írja le a túra részleteit, kezdve a felszerelésektől egészen az időjárás pillanynyi változásaiig: talpak alatt ropogó hó, a védőszemüveg lencséjén zölden tükröződik a hatalmas, könyörtelesen ég – egy-egy szó csak menetelés közben, a követ érő hágóvas csikordulása. Az író érezhetően elemében, ott-hon van ezen a tájon: nem magyarázza túl a hármass között kialakuló viszonyokat, helyzeteket, inkább csak beszámol róluk, mint a hirtelen támadó hózáporról, vagy egy csendes estéről a menedékházban. Közvetlenségét sajnos elveszíti, mikor a fikció és a szépnek nevezett irodalom területére téved – vagyis ha regényvilágáról, a nem szabad és nem királyi városkáról ír, ahol érezhetően ő maga sem otthonos. Kár, mert a város maga ideális tér, Erdély esszenciája is lehetne: időtlen vidék, ahol megtörténhet bármi, de a csoda is provinciális, könnyen felejtik, mint az álmot. Vida azonban nem használja ki a terep adta lehetőségeket. Láthatólag többet akar ennél – cizelláltabb és rafináltan mesészerű világot, ahol a manír sors és egyben mélységes ironia – de szövegeit az átéltség, az egyéni tapasztalat hiánya miatt nem tudja hihetővé is tenni. Zsella és az idegen őrnagy kisasszony lovagias meséje (*Összes pezsgő, vivát*) – ami nem mellesleg Kavafisz *Barbárokra várva* című művének átdolgozása lehet – vagy a *Torony emelkedőben* kisvárosi misztériuma így megmarad a nívós stílusgyakorlat szintjén, kidolgozottan, ám saját energia nélkül. Ha Vida a szerzői pózokat és példabeszédeket mellőzve, kevésbé kontrolláltan írna – mint a mozgalmas *Felavatás* vagy a *Pásztorok királya* esetében tette – talán felszabadíthatná, életre kelthetné királyi regényvilágát is.

Koncz Tamás

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyvtárházunkban is, a világhálón! Internetes rendelés esetén a postaköltséget kiadónk állja.

www.magyarnaplo.hu • info@magyarnaplo.hu